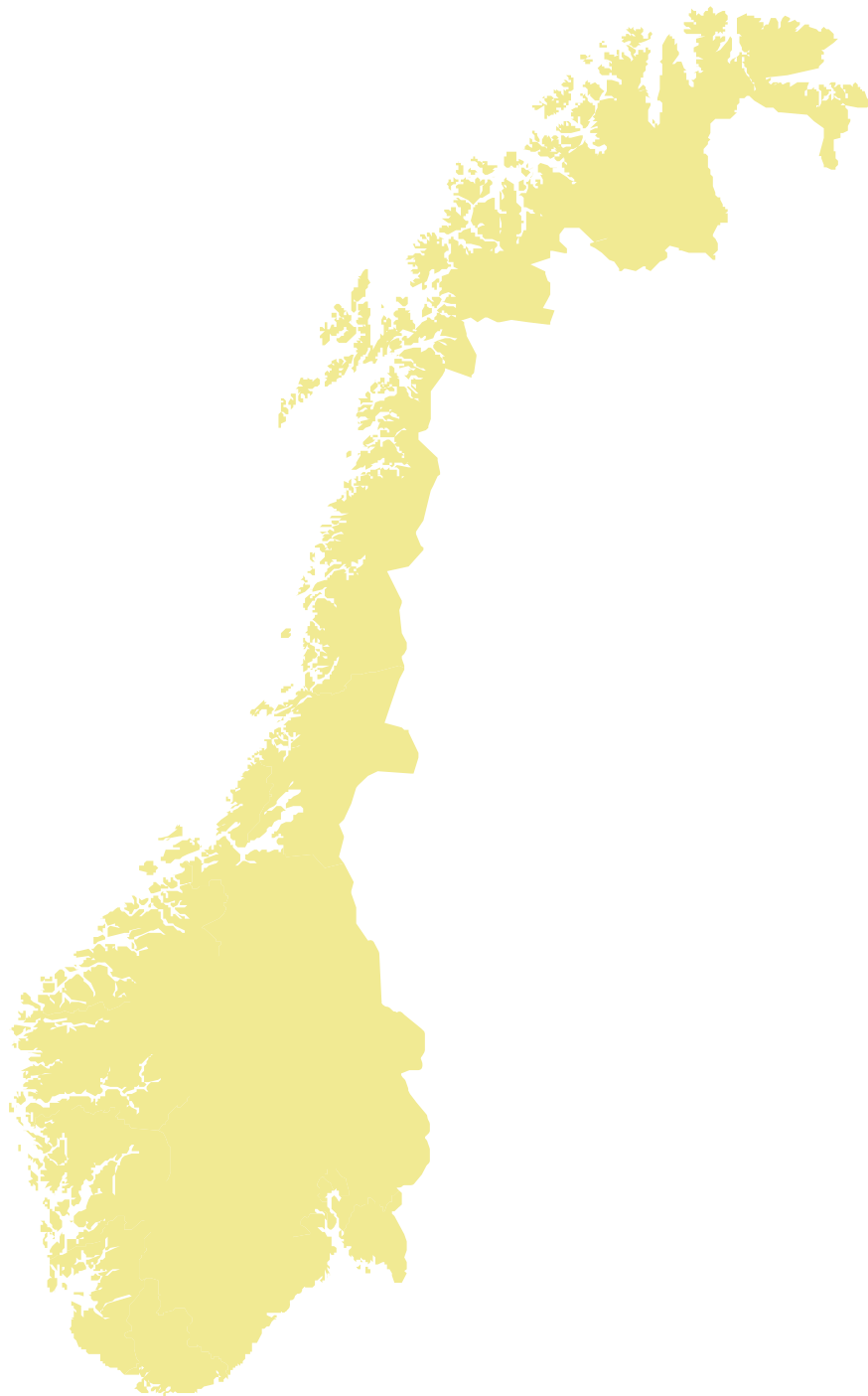

ØKONOMISK EFFEKT AV FORSVARSSEKTORENS TILSTEDEVÆRELSE I 2021

SAMMENDRAG

Forsvarssektoren bevilges årlig betydelige midler for å beskytte og ivareta Norges sikkerhet, interesser og verdier. Disse midlene anvendes til et bredt spekter av formål, eksempelvis kjøp av moderne materiell, lønnsutbetalinger til ansatte og vedlikehold av bygningsmasse. Bruken av midlene, enten i form av virksomhetenes kjøp av varer og tjenester, eller de ansattes personlige forbruk, skaper en økonomisk effekt på stedene der forsvarssektorens virksomheter er lokalisert.

Hensikten med denne rapporten er å identifisere den økonomiske effekten av forsvarsektorens tilstedeværelse. Rapporten gir en fremstilling av den økonomiske effekten i 2021, fordelt på fylkes- og regionnivå. Det foretas også en sammenlikning med tilsvarende tall for perioden 2018-2020.

Totalt i 2021 la forsvarsektorens aktivitet og tilstedeværelse grunnlag for annen økonomisk aktivitet beregnet til om lag 43,3 mrd. kroner på de stedene hvor sektorens etater og deres mange leverandører er lokalisert. I tillegg skaper sektoren grunnlag for industrisamarbeid med en gjenkjøpsverdi beregnet til 5,1 mrd. kroner. Forbruk og skatt, samt vare- og tjenestekjøp utgjør de største kildene til den økonomiske effekten for 2021. Slik var det også i 2020 og foregående år.

I 2021 fikk forsvarssektoren tildelt om lag 68,9 mrd. kroner fra statsbudsjettet. I tillegg til den estimerte økonomiske effekten på 43,3 mrd. kroner kommer økonomiske effekter til utlandet på om lag 17,2 mrd. kroner. Den samlede differansen mellom faktisk tildeling i 2021 og total økonomisk effekt, inkludert økonomiske effekter til utlandet (om lag totalt 60,5 mrd. kroner) er dermed 8,4 mrd. kroner. Hovedårsakene til differansen er dobbelbudsjettering av Forsvarsbygg, pensjon, overføring av midler fra 2021 til 2022 og at skjermede driftsenheter er tatt ut av deler av tallgrunnlaget.

Det er viktig å understreke at forsvarssektorens aktivitet og tilstedeværelse styres av sikkerhetsvurderinger og behovet for et effektivt forsvar av landet vårt. Hensikten er ikke å stimulere til lokalt næringsliv. Derfor må eventuelle positive økonomiske effekter kun betraktes som en bieffekt og heldig konsekvens for de lokalsamfunn som berøres av forsvarssektorens aktivitet og tilstedeværelse.

INNHold

1.	INNLEDNING.....	3
1.1.	FORMÅL	3
1.2.	HOVEDFUNN	3
1.3.	METODE OG FORUTSETNINGER	3
1.4.	DATAGRUNNLAG OG KILDER	6
2.	ØKONOMISK EFFEKT AV FORSVARSSEKTORENS TILSTEDEVÆRELSE	8
2.1.	OVERORDNEDE FUNN.....	8
2.2.	ØKONOMISK EFFEKT AV FORBRUK OG SKATT	11
2.3.	ØKONOMISK EFFEKT AV VARE- OG TJENESTEKJØP	13
2.4.	ØKONOMISK EFFEKT AV EIENDOM, BYGG OG ANLEGG	16
2.5.	INDIREKTE EFFEKT: INDUSTRISAMARBEID	19
3.	OPPSUMMERING.....	21
	Vedlegg 1: Forbruksandeler per kategori og antatt forbrukssted	22
	Vedlegg 2: Økonomiske effekter av forsvarssektorens tilstedeværelse i perioden 2018-2021	23
	Vedlegg 3: Gjenkjøpsverdi for perioden 2016–2019	25
	Vedlegg 4: Økonomiske effekter av forsvarssektorens tilstedeværelse perioden 2015-2017	26

INNLEDNING

Denne rapporten gir en fremstilling av økonomiske effekter fra forsvarsektorens tilstedeværelse og aktivitet i Norge, fordelt på landets regioner og fylker. Rapporten avgrenses til å se på nasjonale økonomiske effekter, eller virkninger, utløst av egen aktivitet via utbetalinger av lønn- og godtgjørelse, kjøp av varer og tjenester, samt investeringer i og drift av sektorens eiendomsmasse.

Det er viktig å understreke at forsvarssektorens aktivitet og tilstedeværelse styres av sikkerhetsvurderinger og behovet for et effektivt forsvar av landet vårt. Hensikten er ikke å stimulere til lokalt næringsliv. Derfor må eventuelle positive økonomiske effekter kun betraktes som en bieffekt og heldig konsekvens for de lokalsamfunn som berøres av forsvarssektorens aktivitet og tilstedeværelse.

Forsvarssektoren avgrenses i denne rapporten til å bestå av Forsvarsdepartementet (FD) og de fire¹ underliggende etatene Forsvaret, Forsvarsmateriell (FMA), Forsvarsbygg (FB) og Forsvarets forskningsinstitutt (FFI).

Rapporten er utarbeidet av avdeling for økonomi og styring i FD.

1.1. FORMÅL

Rapportens formål er å synliggjøre hvor stor del av forsvarssektorens årlige bevilgning som vurderes å gi økonomiske effekter for aktører utenfor sektoren.

1.2. HOVEDFUNN

FDs anslag på den økonomiske effekten av forsvarssektorens tilstedeværelse og aktivitet i 2021 er estimert til 43,3 mrd. kroner totalt, en økning på om lag 3 mrd. kroner sammenliknet med i 2020.

I 2021 ble forsvarssektoren bevilget 68,9 mrd. kroner fra statsbudsjettet. I tillegg til den estimerte økonomiske effekten på 43,3 mrd. kroner kommer økonomiske effekter til utlandet² på om lag 17,2 mrd. kroner. Den samlede differansen mellom faktisk tildeling i 2021 og total økonomisk effekt, inkludert økonomiske effekter til utlandet (om lag totalt 60,5 mrd. kroner) er dermed 8,4 mrd. kroner. Hovedårsakene til differansen er dobbelbudsjettering av Forsvarsbygg, pensjon, overføring av midler fra 2021 til 2022 og at skjermede driftsenheter er tatt ut av deler av tallgrunnlaget.

1.3. METODE OG FORUTSETNINGER

Dette kapittelet tar for seg de metoder og forutsetninger som er lagt til grunn ved beregning av den økonomiske effekten av forsvarssektorens tilstedeværelse. Første del omfatter en generell gjennomgang, deretter utdypes enkelte områder.

Generelt

Det er hovedsakelig fire områder som søkes kartlagt med rapporten: Økonomiske effekter fra ansattes og vernepliktiges forbruk og skatt, virksomhetene i sektorens kjøp av varer og tjenester fra norske leverandører, midler brukt av virksomhetene knyttet til drift og vedlikehold av eiendomsmassen, samt investeringer i eiendom, bygg og anlegg (EBA). I tillegg kommer den indirekte økonomiske effekten fra utlandet gjennom leveranser fra norsk forsvarsindustri på bakgrunn av gjenkjøpsordninger.

For å måle den økonomiske effekten av forsvarssektorens tilstedeværelse, er det tatt utgangspunkt i data som gir informasjon om aktivitet og tilstedeværelse som medfører en økonomisk effekt. Dette gjør det mulig å skape et overordnet bilde, og samtidig se utviklingen i ulike regioner og fylker over

¹ Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) ble administrativt underlagt Justis- og beredskapsdepartementet 3. mai 2019. Regnskapstall for NSM inngår derfor ikke i denne analysen.

² Lønnsutbetalinger til personell i utlandet og vare- og tjenestekjøp fra utenlandske leverandører.

tid. I rapporten er effektene vist både samlet og på region- og fylkesnivå. Norge har ingen formell regioninndeling, og regionene som omtales i rapporten er derfor basert på en geografisk inndeling av Norge i landsdelene Nord-Norge³, Trøndelag⁴, Vestlandet⁵, Østlandet⁶ og Sørlandet⁷.

Samleposten «ukjent stedseffekt» benyttes der det er uklart hvor midlene geografisk omsettes. Dette omfatter i vesentlig grad den delen av ansattes forbruk som ikke lar seg spore tilbake til en bestemt geografisk lokasjon, avgifter og skatter som går tilbake til statskassen, samt vare- og tjenestekjøp der det er uklart hvor de økonomiske effektene finner sted. Dette gjelder også en del av vare- og tjenestekjøpene kategorisert som EBA-drift.

Rapporten er konsentrert om nasjonale økonomiske effekter av forsvarssektorens aktivitet og tilstedeværelse. Effekter som kan knyttes til virksomhet utenfor Norges grenser er inkludert i vedlegg 2, men utdypes ikke i rapporten. Eksempelvis gjelder dette lønnsutbetalinger til personell i utlandet og kjøp av varer og tjenester fra internasjonale leverandører. Hovedtall i denne rapporten vil av denne grunn kunne avvike fra andre rapporter og økonomiske analyser, eksempelvis regnskapsanalyser og/eller budsjettanalyser for tilsvarende år.

I tidligere utgaver av rapporten ble effektene også sammenliknet gjennomgående over årene fra 2015 til 2017, og det ble lagt vekt på å opprettholde sammenliknbarhet mellom årene så langt det lot seg gjøre. I 2018-utgaven ble det foretatt vesentlige endringer i metode og forutsetninger for ytterligere å øke kvaliteten på de resultater som fremkommer av analysen. Det ble vektlagt valg av mer presise forutsetninger og bedre utnyttelse av informasjon i dataene. Overordnet metodikk og målemetode er derfor ulik rapportene som ble utarbeidet før 2018, med unntak av delen om indirekte økonomiske effekter av industrisamarbeid i kapittel 2.5, hvor tallenes utvikling går fra 2013–2020. En oversikt over direkte økonomiske effekter for perioden 2015–2017 er gjengitt i vedlegg 4.

Alle tall er oppgitt i 2021-kroner og med avrundede beløp med mindre annet er spesifisert. Dette for å eliminere effekten av vedvarende vekst i det generelle pris- og lønnsnivået. Alle tall som fremkommer i rapporten er altså reelle størrelser.

Det tas forbehold om at den faktiske økonomiske effekten av forsvarssektorens aktivitet kan avvike noe fra det som estimeres i rapporten. Dette skyldes primært at beregningene hviler på et sett med forutsetninger som etter beste skjønn skal samsvare med virkeligheten. En annen medvirkende årsak er at multiplikatoreffekter⁸ for avledet forbruk og kjøp av varer og tjenester ikke er inkludert i analysen.

Forbruk og skatt

Forbruk og skatt beregnes på bakgrunn av anonymiserte lønns- og godtgjøringsdata⁹ på individnivå. Dataene er videre koblet med de ansattes og vernepliktiges bosted og tjenestested, slik at det er mulig å skille mellom pendlere¹⁰ og ikke-pendlere. Dette for å ta hensyn til at en ikke ubetydelig andel av sektorens ansatte er pendlere som sannsynligvis legger igjen mindre av sin netto lønnsinntekt¹¹ i bostedsfylket sammenliknet med ikke-pendlere.

³ Nordland og Troms og Finnmark

⁴ Trøndelag

⁵ Møre og Romsdal, Vestland og Rogaland

⁶ Innlandet, Vestfold og Telemark, Viken og Oslo.

⁷ Agder

⁸ Her menes økonomiske ringvirkninger som følger av forsvarssektorens og forsvarsansattes pengebruk i lokaløkonomien.

⁹ Vernepliktige i førstegangstjenesten og vernepliktige reservister i HV og andre deler av styrkestrukturen får ikke utbetalt lønn, men mottar tjenestetillegg. Dette er ikke skattepliktig.

¹⁰ Definert som ansatte som arbeider i en annen region enn bostedsregionen.

¹¹ Netto lønnsinntekt tilsvarer brutto lønnsinntekt fratrukket skatt og pensjon.

Videre fordeles netto lønnsinntekt til den ansattes eller vernepliktiges bosted, tjenestested og til posten «ukjent stedseffekt» på bakgrunn av ulike forbruksandeler. Vedlegg 1 gir en fullstendig oversikt over hvilke forbruksandeler som inngår i beregningene. Forbruksandelene benyttes for å ta høyde for at utbetalt lønn eller tjenestetillegg normalt brukes på et sett av forskjellige varer- og tjenester, og at disse typisk konsumeres på ulike geografiske lokasjoner. I beregningene legges det til grunn at 43 prosent av utbetalingene går tilbake til bostedsfylket gjennom konsum av varer og tjenester. Dette anslaget baserer seg på en oversikt over forbrukets sammensetning i Norge i 2018, publisert på Statistisk sentralbyrå (SSB) sine nettsider¹². Her fremgår det at nordmenn i gjennomsnitt benytter 43 prosent av sin lønnsinntekt på transport, matvarer, tobakk og alkoholfrie drikkevarer, kultur og fritid og egenandeler til helse. Dette er varer og tjenester som typisk konsumeres i nærheten av bostedet, og det er derfor rimelig å anta at slike kjøp har en positiv økonomisk effekt i bostedsfylket. Videre legges det til grunn at halvparten av dette (21,5 prosent) forbrukes i tjenestefylket dersom den ansatte eller vernepliktige pendler. Vernepliktige i førstegangstjenesten antas imidlertid å benytte 90 prosent av sitt tjenestetillegg på tjenestestedet, og de resterende 10 prosentene antas å gå til forbruk andre steder og sparing.

Flere undersøkelser¹³ viser at koronapandemien har påvirket nordmenns forbruksatferd. Også i 2021 oppholdt befolkningen seg mer i egne hjem. De inngripende smitteverntiltakene bidro til en vridning av det private forbruket fra tjenester til varer og fra utland til innland, noe som ga høy aktivitet i innenlandsk varehandel. Blant annet har bransjer som privatmarkedet for byggevare, dagligvare, hus og hjem rapportert en sterk omsetningsøkning under koronapandemien. Netthandel ble også mer populært når smitten økte og strenge smitteverntiltak ble innført¹⁴. Nøyaktig hvordan dette påvirker forbruksandelene gitt av vedlegg 1 er imidlertid vanskelig å si med sikkerhet. Det er derfor ikke foretatt noen endringer i forbruksandelene.

Strømpriser er et annet forhold som påvirket husholdningenes forbruk i 2021. Gjennom høsten 2021 økte strømprisene til svært høye nivåer, noe som ga en betydelig økning i husholdningenes strømutgifter. Samtidig innførte regjeringen kompensasjon for høye strømpriser for husholdninger i perioden desember 2021 til mars 2022, som nå er videreført til og med mars 2023. Det er usikkert hvordan dette samlet sett påvirket forbruksandelene for 2021 og hvordan det vil påvirke forbruket i tiden fremover. Det er derfor heller ikke foretatt noen endringer i forbruksandelene på bakgrunn av dette forholdet.

Den statlige andelen av skatteinnbetalingene er trukket fra brutto lønnsinntekt, da dette ikke nødvendigvis går tilbake til steder hvor personellet arbeider og/eller bor. Den statlige skatteandelen og arbeidsgiveravgift inngår imidlertid i samleposten «ukjent stedseffekt». Det gjelder også andelen av lønnsinntekt som ikke lar seg spore tilbake til en bestemt geografisk lokasjon, slik som husleie/nedbetaling av lån, strøm/elektrisitet og sparing. Basert på SSBs tall, er det her forutsatt at denne andelen beløper seg til 57 prosent. Det er videre korrigert for lavere skattesatser i tiltakssonen i Troms og Finnmark.

Vare- og tjenestekjøp

I kjøp av varer og tjenester inngår materiellinvesteringer¹⁵, anskaffelser i forbindelse med drift av materiell og andre vare- og tjenestekjøp fra nasjonale leverandører. Forsvarssektorens kjøp av varer og tjenester fra norske leverandører er basert på leverandørens adresse i

¹² Statistisk sentralbyrå (2019). Dette bruker nordmenn penger på. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/artikler-og-publikasjoner/dette-bruker-nordmenn-penger-pa>.

¹³ NRK (2021). NRK-undersøkelse: Halve Norge sier de vil redusere forbruket etter koronaen. Tilgjengelig fra: https://www.nrk.no/norge/nrk-undersokelse_-halve-norge-sier-de-vil-reducere-forbruket-etter-koronakrisen-1.15133385.

¹⁴ St. Prop. nr.51 S (2021-2022).

¹⁵ Alle nasjonale materiellinvesteringer på kapittel 1760, post 45 og 1761, post 45 (kjøp av nye F-35 kampfly) er inkludert. Økonomiske effekter fra utlandet inngår i vedlegg 2.

Brønnøysundregisteret. Avvik kan oppstå dersom en landsdekkende leverandør har en sentral foretaksadresse, men arbeidet utføres av eksempelvis et regionalt avdelingskontor, dersom en leverandør benytter seg av underleverandører, eller liknende. Det er imidlertid usikkert hvor stor andel av de totale vare- og tjenestekjøpene i sentrale områder som Oslo og deler av Viken dette gjelder. Eventuelle avvik fra registrert adresse hos leverandørene er hensyntatt ved å tilskrive deler av varekjøpene i Oslo og Viken til samleposten «ukjent stedseffekt». Dette er basert på en gjennomgang av hvorvidt de største leverandørene i Oslo og Viken har regionale kontorer eller ikke. Til tross for denne korrigeringen, knytter det seg fremdeles en viss usikkerhet til den geografiske fordelingen av vare- og tjenestekjøp. Noen av effektene som er registrert på Østlandet kan i realiteten ha funnet sted i andre regioner.

Eiendom, bygg og anlegg (EBA)

Det er i hovedsak to økonomiske effekter som oppstår som følge av sektorens EBA-bruk. Den ene kommer fra de investeringer sektoren gjør for å bygge ny eller fornye eksisterende EBA, og den andre følger av det daglige drifts- og vedlikeholdsarbeidet som gjøres på bygningsmassen sektoren eier.

De økonomiske effektene av investeringer i EBA er basert på innrapporterte tall fra FB for regnskapsåret 2021. Disse er fordelt på de ulike etablisementene som har hatt investeringsaktivitet. Det er utfordrende å estimere nøyaktig hvilken økonomisk effekt som tilfaller et geografisk område som følge av investering i EBA. Et byggeprosjekt består av en rekke ulike innsatsfaktorer som eksempelvis byggematerialer og håndverkere, og en presis fordeling av hver enkelt effekt er bortimot uhåndterlig. I denne rapporten er det derfor håndtert på en forenklet måte, ved at summen av alle innsatsfaktorer i et investeringsprosjekt tilfaller fylket hvor prosjektet utføres. Til tross for at deler av de økonomiske effektene ikke nødvendigvis tilfaller fylket hvor investeringsprosjektet er lokalisert, gir det et bilde på forsvarssektorens tilstedeværelse og utvikling i det aktuelle området.

Den geografiske fordelingen av driftsmidler benyttet til EBA er basert på FBs driftsrelaterte vare- og tjenestekjøp for 2021. I likhet med øvrige vare- og tjenestekjøp er en rekke av FBs leverandører lokalisert med hovedkvarter på det sentrale Østlandet, noe som kan gi et skjevt bilde av den geografiske fordelingen av driftsmidler. Eventuelle avvik fra registrert foretaksadresse hos leverandørene er hensyntatt ved å tilskrive deler av de driftsrelaterte varekjøpene i Oslo og Viken til samleposten «ukjent stedseffekt». Dette er basert på en gjennomgang av hvorvidt FBs største leverandører i Oslo og Viken har regionale kontorer eller ikke. Til tross for denne korrigeringen, knytter det seg fremdeles en viss usikkerhet til den geografiske fordelingen av EBA-drift. Noen av effektene som er registrert på Østlandet kan ha funnet sted i andre regioner.

Indirekte effekt: Industrisamarbeid

Økonomisk effekt av industrisamarbeid gjennom gjenkjøpsavtaler er inkludert som en indirekte effekt og omtales i kapittel 2.5. Beregningen av den økonomiske verdien av gjenkjøp gjøres utfra en rekke kriterier, og tilsvarer derfor ikke det utenlandske leverandører faktisk betaler til norsk industri. Gjenkjøpstallene kommer etterskuddsvis, som følge av en prosess tilhørende godkjenning av avtaler. Dette innebærer at siste år med tilgjengelig verdi på gjenkjøp er 2020. Gjenkjøpstallene for 2021 blir klare primo 2023, og vil først kunne synliggjøres ved senere oppdateringer av denne rapporten.

1.4. DATAGRUNNLAG OG KILDER

Tallmaterialet og data som er benyttet som grunnlag for rapporten baseres på følgende:

- Regnskapstall ¹⁶ for 2021 fra FD, Forsvaret, FMA, FB og FFI: utbetalinger til leverandører i 2021 og lønns- og godtgjøringsutbetalinger til virksomhetenes personell.
- FBs produksjonsplan for EBA-investeringer for 3. tertial 2021.
- FDs tall for gjenkjøp i 2020, beregnet av FMA i januar 2022.
- Rapport om økonomiske effekter av forsvarssektorens tilstedeværelse for 2018-2020, med underliggende regneark.
- Årsverkstall er hentet fra virksomhetenes årsrapporter
- Skatteetatens nettsider (skattesatser etc.).
- SSBs nettsider (forbruksandeler).
- SSBs befolkningsstatistikk 11342: Areal og befolkning, etter region, statistikkvariabel og år.

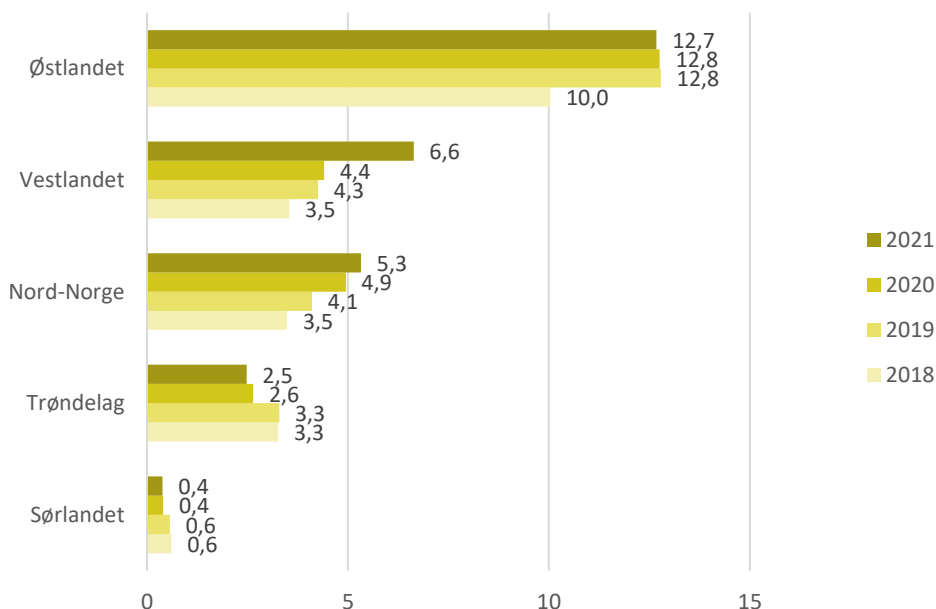
¹⁶ Regnskapstall hentet fra kontantregnskap 2021: lønnsutbetalinger fra FD, Forsvaret, FB og FMA, utbetalinger til leverandører fra FD, Forsvaret, FMA og FB. Regnskapstall hentet fra periodisert regnskap 2021: lønnsutbetalinger fra FFI, utbetalinger til leverandører fra FFI.

2. ØKONOMISK EFFEKT AV FORSVARSSEKTORENS TILSTEDEVÆRELSE

Estimatene for økonomisk effekt av forsvarssektorens tilstedeværelse er basert på effekter som følger av ansattes forbruk og innbetaling av skatt, sektorens vare- og tjenestekonsum, samt EBA-relaterte utgifter. I tillegg kommer den indirekte økonomiske effekten av industrisamarbeid med utlandet, men disse inngår ikke i de totale beregningene presentert i avsnitt 2.1. Indirekte effekter omtales i stedet separat i avsnitt 2.5.

2.1. OVERORDNEDE FUNN

Den samlede økonomiske effekten av forsvarssektorens tilstedeværelse og aktivitet i Norge er estimert til om lag 43,3 mrd. kroner for året 2021. 15,8 mrd. kroner av den totale økonomiske effekten går til samleposten «ukjent stedseffekt». Dette skyldes blant annet at store deler av forbruk og skatt ikke kan tilegnes et bestemt sted, som nevnt i kapittel 1.3. Tilsvarende gjelder for en del utbetalinger forsvarssektoren har til leverandører med sentrale foretaksadresser og regionale avdelingskontor. Figur 1 viser en regionsvis fordeling av de økonomiske effektene i perioden 2018-2021 som kan tilskrives en gitt lokasjon.

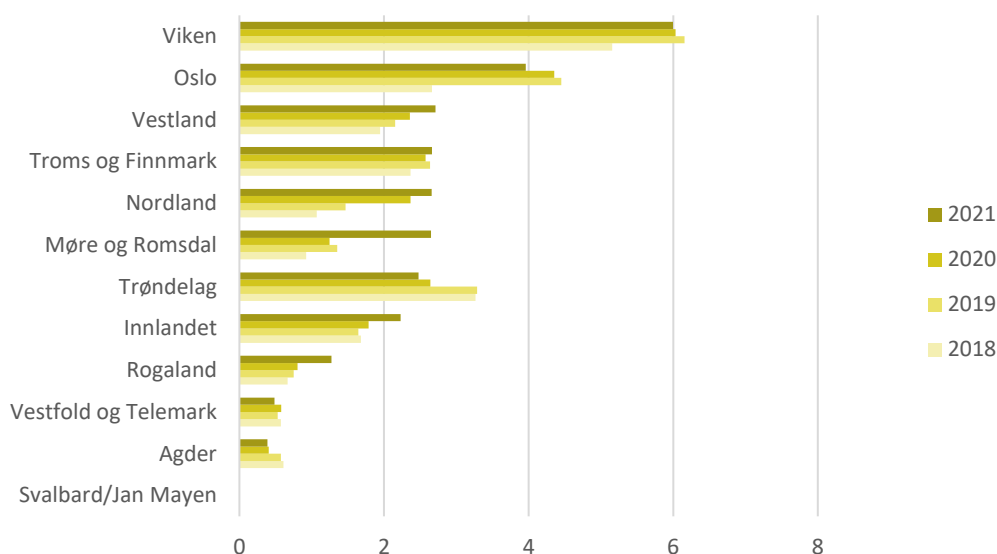
Figur 1 – Regionsvis fordeling av total økonomisk effekt fra forsvarssektoren i mrd. 2021-kroner

Den regionsvise fremstillingen viser at Østlandet er regionen som skaper grunnlaget for den største aktiviteten fra sektoren i 2021, etterfulgt av Vestlandet. Den største veksten har imidlertid funnet sted på Vestlandet.

Videre viser figur 2 at Viken, Oslo og Vestland var fylkene med størst økonomisk effekt fra sektorens aktivitet og tilstedeværelse i 2021. Som det fremkommer under kapittel 2.2 og 2.3, er Viken og Oslos store andel hovedsakelig knyttet til forbruk og skatt, samt forsvarssektorens kjøp av varer og tjenester.

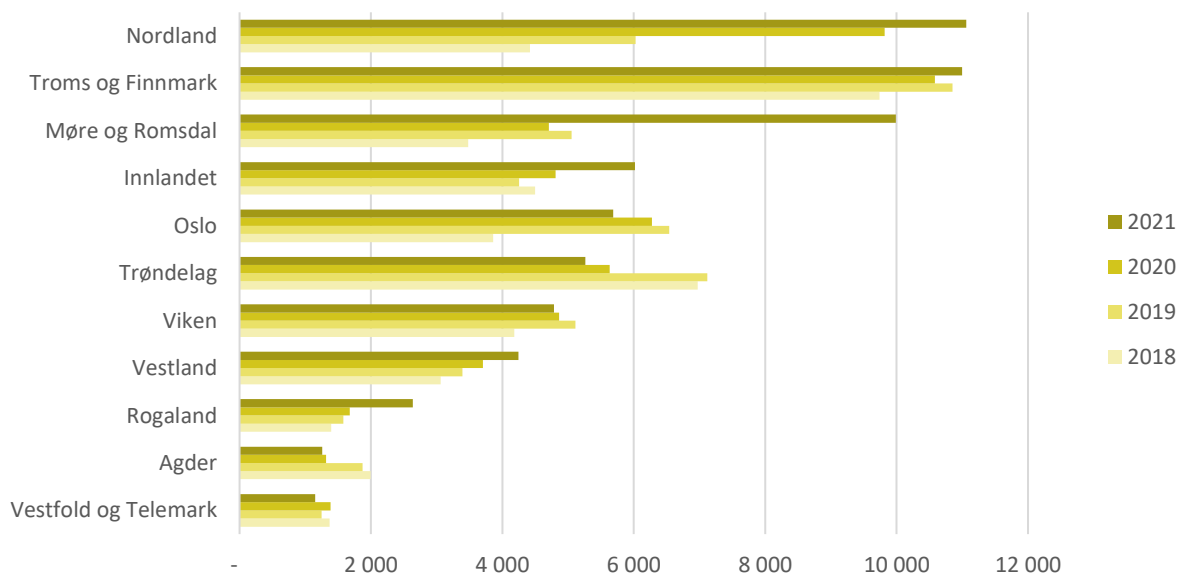
Det er grunn til å tro at det er en skjevhet i retning av å overvurdere Viken og Oslo som kilde til de økonomiske effektene. Det skyldes at mange bedrifter har sin foretaksadresse her, men at arbeid kan utføres via kontorer på andre lokasjoner. Dette gjelder også når bedriftene anvender underleverandører.

Figur 2 viser for øvrig at den sterke økningen på Vestlandet kommer fra Møre og Romsdal. Dette skyldes primært økte utbetalinger til leverandøren Vard Group AS, og omtales nærmere i del 2.3. Ellers er tendensene nokså like¹⁷ som i 2018 og 2019.

Figur 2 - Fylkesvis fordeling av total økonomisk effekt fra forsvarssektoren i mrd. 2021-kroner

Ved hjelp av befolkningsstatistikk¹⁸ fra Statistisk sentralbyrå (SSB) kan den økonomiske effekten også fremstilles per innbygger:

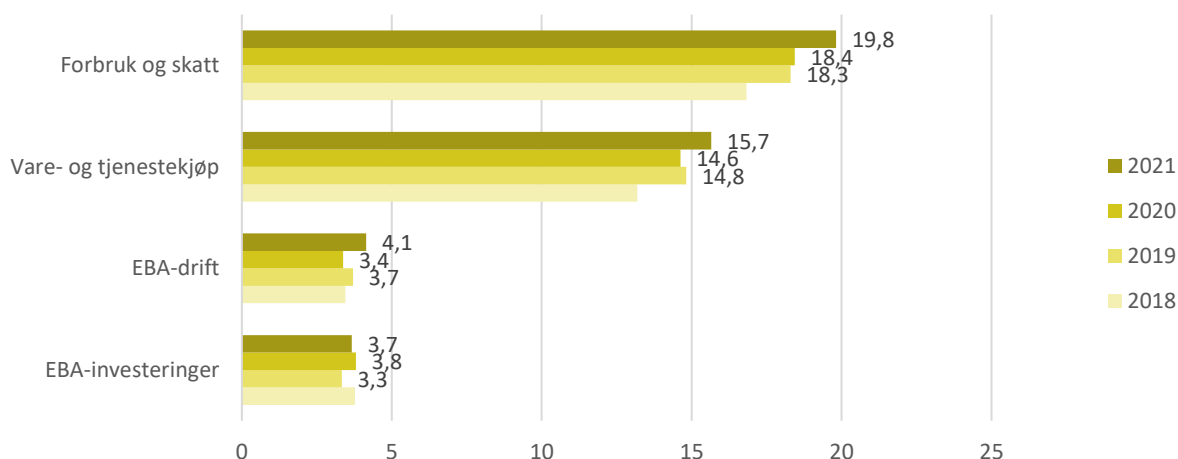

Figur 3 - Fylkesvis fordeling av økonomisk effekt per innbygger i 2021-kroner

¹⁷Med unntak av Oslo. Den store økningen fra 2018 til 2019 skyldes at FD, som har tilhold i Oslo, for første gang ble inkludert i datagrunnlaget for 2019.

¹⁸ Befolkning per 01.01.2021, hentet fra SSBs statistikkdatabase 11342: Areal og befolkning, etter region, statistikkvariabel og år.

Figur 3 viser at Nordland, Troms og Finnmark og Møre og Romsdal var de tre fylkene med størst økonomisk effekt av sektorens tilstedeværelse *per innbygger* i 2021. Viken og Oslo som er blant fylkene med størst økonomisk effekt i nominelt kronebeløp havner lenger ned på listen når den økonomiske effekten justeres for innbyggertall. Dette er ikke overraskende gitt at det også er de to fylkene med høyest innbyggertall.

Figur 4 – Økonomisk effekt fra forsvarssektoren fordelt på kategori i mrd. 2021-kroner

Figur 4 viser at forbruk og skatt og vare- og tjenestekjøp er de største postene i beregningsgrunnlaget. Den største økningen fra 2020 til 2021 finner vi innenfor forbruk og skatt. En mer detaljert fremstilling av de regionale og fylkesvise økonomiske effektene for perioden 2018-2021 er presentert i vedlegg 2.

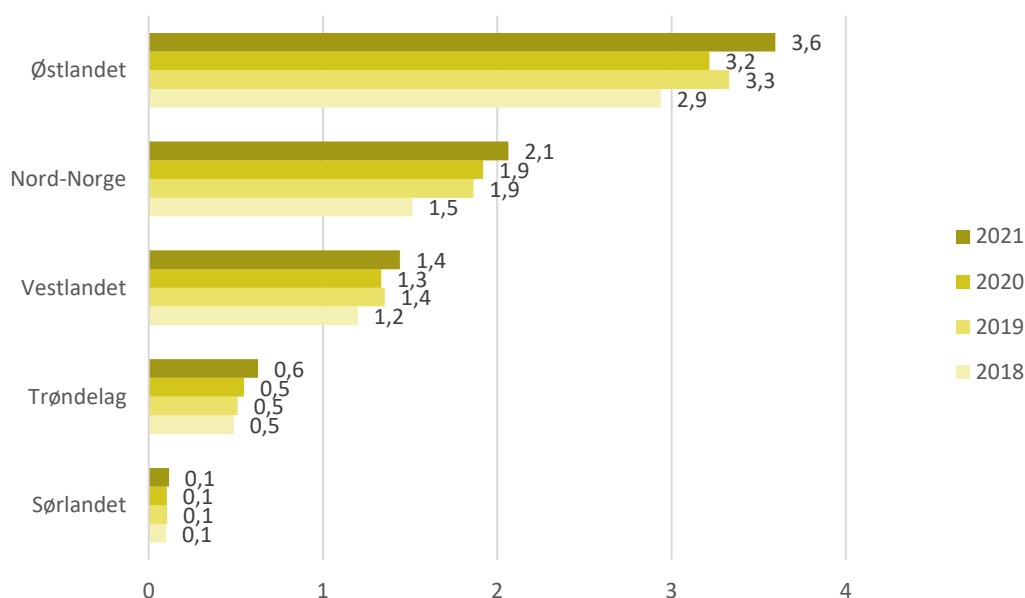
2.2. ØKONOMISK EFFEKT AV FORBRUK OG SKATT

Den økonomiske effekten av ansattes forbruk og skattebetalinger er basert på lønnsutbetalinger til ansatte i FD, Forsvaret, FMA, FB og FFI. For 2021 er det totale antallet avtalte årsverk¹⁹ i sektoren målt til 21 256. For å måle forbruk og skatt er brutto lønnsinntekt i 2021, inklusive tillegg, fratrasket skatt²⁰ for å måle netto lønnsinntekt. Netto lønnsinntekt er videre fordelt på den ansattes antatte forbruk i bostedsfylket og tjenestefylket, samt en post for forbruk med ukjent stedseffekt og sparing.

I tillegg til ansatte hadde Forsvaret nærmere 10 000 vernepliktige inne til førstegangstjeneste i 2021. Videre består Heimevernet (HV) av om lag 40 000 vernepliktige reservister. Vernepliktige i førstegangstjenesten og vernepliktige reservister i HV og andre deler av styrkestrukturen får ikke utbetalt lønn for sin tjeneste, men mottar et ikke-skattepliktig tjenestetillegg. Tjenestetillegget er fordelt på den vernepliktiges antatte forbruk i bostedsfylket og tjenestefylket, samt en post for forbruk med ukjent stedseffekt og sparing.

Forbruk og skatt utgjorde om lag 46 prosent av den totale effekten for 2021. Av den totale økonomiske effekten utgjør forbruk og skatt om lag 19,8 mrd. kroner, hvorav 7,8 mrd. kroner utgjør den delen av personellet forbruk og skatt som antas å tilfalle bosted og tjenestested. De resterende 12 mrd. kronene kommer fra forbruk med ukjent stedseffekt, sparing, statsskatt og arbeidsgiveravgift.

Sammenliknet med 2020 øker den økonomiske effekten av forbruk og skatt med om lag 1,4 mrd. kroner, jf. figur 4. Deler av dette kan forklares med bakgrunn i det lokale lønnsoppgjøret for 2019. Normalt ville det lokale lønnsoppgjøret for 2019 blitt utbetalt med virkning fra høsten 2019, og dermed inngått i tallene for 2020. Som følge av brudd i de lokale lønnsforhandlingene mellom Forsvaret og arbeidstakerorganisasjonene i 2019 ble det lokale lønnsoppgjøret for Forsvaret først utbetalt i 2021. Den økonomiske effekten av dette inngår derfor i tallene for 2021. Dette er med på å forklare den betydelige økningen i estimert forbruk og skatt for 2021. Øvrige årlige variasjoner kan skyldes endringer i inntektsgrunnlaget eller i aktivitetsnivået. Dette er ikke analysert i rapporten.

Figur 5 – Regionvis fordeling av forbruk og skatt i forsvarssektoren i mrd. 2021-kroner

¹⁹ Summen av antall heltidsjobber (arbeidsforhold) og deltidsjobber omregnet til heltidsjobber iht. SSBs variabeldefinisjon.

²⁰ Den statlige skattetrekkandelen (fellesskatt; 8,15 prosent i 2021, trinnskatt og trygdeavgift) og arbeidsgiveravgift er trukket fra lønnsutgiftene i de ulike fylkene og vil inngå i samleposten «ukjent stedseffekt», da de ikke nødvendigvis går tilbake til kommunen/fylket hvor personellet er registrert. Kommuneskatt (11,15 prosent i 2021) og fylkesskatt (2,70 prosent i 2021) er tildelt bostedsfylket.

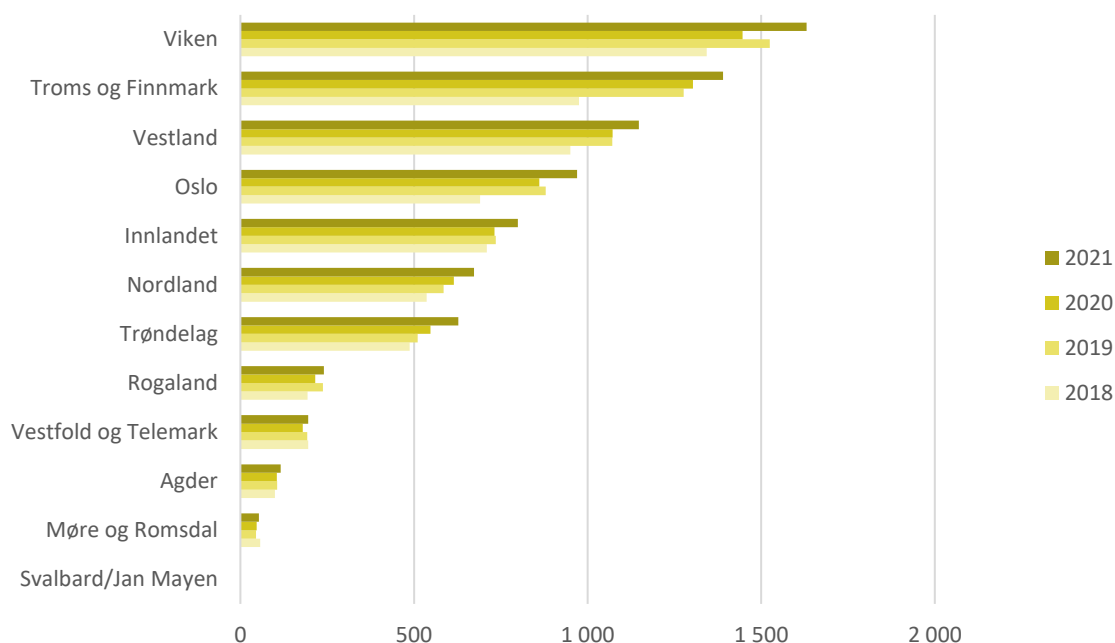
Figur 5 viser en regionsvis fordeling av effekter fra forbruk og skatt i perioden 2018-2021. Østlandet er regionen hvor den største effekten fra forbruk og skatt (3,6 mrd. kroner) oppstår. Fordelingen danner ellers et representativt bilde av forsvarssektorens tilstedeværelse i landet, med høy aktivitet i Nord-Norge og på Vestlandet.

Figur 6 viser den fylkesvis fremstillingen av økonomisk effekt fra forbruk og skatt. I 2021 lå Viken, Troms og Finnmark og Vestland høyest. Dette reflekterer i stort de geografiske tyngdepunktene for forsvarssektoren.

I Viken finner vi flere av Forsvarets avdelinger, samt andre deler av sektorens virksomhet. For eksempel har blant annet FLO, FMA, FB og FFI hele eller deler av sin virksomhet i fylket. I tillegg har Luftforsvaret og Forsvarets sanitet virksomhet på Gardermoen og i Sessvollmoen leir. Rygge flystasjon ligger også i Viken og er hovedkvarteret til Luftforsvarets ledelse og Oslofjord heimevernsdistrikt. Fra 2020 til 2021 var det en økning i den økonomiske effekten fra forbruk og skatt i Viken på 184 mill. kroner.

Mange av Forsvarets militære avdelinger har tilhold i Troms og Finnmark fylke, herunder blant annet Bardufoss leir med Sambandsbataljon, Stridstrenbataljon og Militærpolitikompagniet. Bardufoss flystasjon huser blant annet Luftforsvarets flyskole. Setermoen leir med Panserbataljon, Artilleribataljon, Sanitetsbataljon og Etterretningsbataljon, samt Skjold leir med 2. bataljon og Ingeniørbataljon, ligger også i Troms og Finnmark. Lengre nord finner vi Porsangmoen leir som er senteret i Garnisonen i Porsanger og hovedkvarteret til Finnmark landforsvar. I Porsanger er også Luftforsvarets base Banak som opererer to av Luftforsvarets redningshelikoptre. Andre enheter/avdelinger i fylket er Kystjegerkommandoen, Alliert treningssenter Nord, Forsvarets lønnsadministrasjon og Hærens musikkorps. Det økonomiske effekten av forbruk og skatt i Troms og Finnmark har økt med nærmere 87 mill. kroner fra 2020 til 2021.

I Vestland fylke ligger Haakonvern som er Sjøforsvarets hovedbase. I tillegg er flere av Forsvarets øvrige avdelinger representert her. Forsvarets logistikkorganisasjon (FLO) har for eksempel Regional logistikkommando Vest-Norge på basen, samt verksted med vedlikeholdskapasitet for Sjøforsvarets fartøy og materiell. Fra 2020 til 2021 har den økonomiske effekten av forbruk og skatt i Vestland fylke økt med 76 mill. kroner.

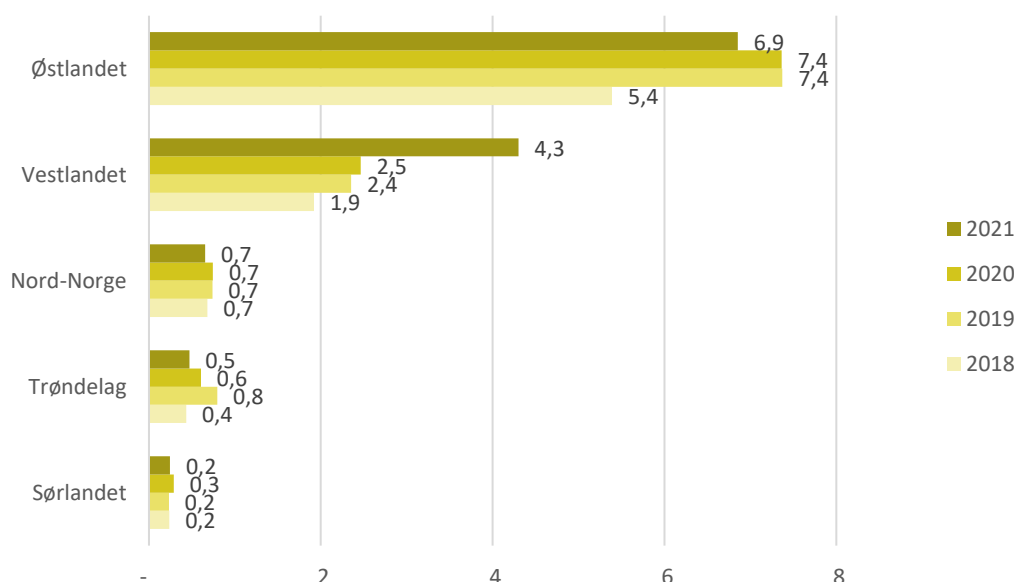
Figur 6 – Fylkesvis fordeling av forbruk og skatt i forsvarssektoren i mill. 2021-kroner

2.3. ØKONOMISK EFFEKT AV VARE- OG TJENESTEKJØP

Forsvarssektorens kjøp av varer og tjenester fra nasjonale leverandører og tjenestetilbydere utgjør 36 prosent av beregningene for 2021. I kroneverdi er den økonomiske effekten av vare- og tjenestekjøp estimert til 15,7 mrd. kroner. Dette inkluderer både driftsrelaterte kjøp og materiellinvesteringer. Sammenliknet med 2020 er den økonomiske effekten av vare- og tjenestekjøp økt med om lag 1 mrd. kroner, jf. figur 4.

Som følge av problematikken rundt sentrale foretaksadresser og regionale avdelingskontor, nevnt i kapittel 1.3, er deler av vare- og tjenestekjøpene tilegnet samleposten «ukjent stedseffekt». Av den totale økonomiske effekten fra vare- og tjenestekjøp, er det beregnet at om lag 3 mrd. kroner kommer fra leverandører med ukjent geografisk lokasjon.

De resterende 12,7 mrd. kronene av sektorens kjøp av varer og tjenester er fordelt regions- og fylkesvis basert på leverandørenes lokalisering, og er fremstilt i henholdsvis figur 7 og 8. Østlandet er den klart største leverandørregionen, med 6,9 mrd. kroner i vare- og tjenestekjøp fra forsvarssektoren i 2021. Videre er Viken, Møre og Romsdal og Oslo de tre største fylkene med leveranser til forsvarssektoren på henholdsvis 3,4, 2,6 og 2,1 mrd. kroner i 2021.

Figur 7 – Regionvis fordeling av forsvarssektorens vare- og tjenestekjøp i mrd. 2021-kroner

Noen utvalgte forhold for enkelte fylker knyttet til kjøp av varer og tjenester i 2021

Viken

Viken er fylket med størst økonomisk effekt fra kjøp av varer og tjenester i 2021. Dette skyldes delvis at flere av sektorens stabs- og felleselementer har tilhørighet i Viken, samt at mange store leverandører har sine hovedkontorer i dette fylket, jf. kapittel 1.3. Den største leverandøren i Viken i 2021 var Kongsberg Defence & Aerospace (KDA). KDA er involvert i mange forskjellige prosjekter for Forsvaret og FMA, og utbetalingene til KDA vil derfor variere fra år til år i tråd med de ulike fasene i prosjektene. KDA hadde i 2021 leveranser for nærmere 1,2 mrd. kroner til Forsvaret, FMA og FFI. Vare- og tjenestekjøp fra KDA stod alene for nærmere 34 prosent av forsvarssektorens totale vare- og tjenestekjøp i Viken i 2021.

Andre store leverandører i Viken er Kongsberg Aviation Maintenance Services (KAMS) og Equipnor AS. KAMS leverer reparasjons- og vedlikeholdstjenester av fly og helikoptre til Forsvaret, og hadde i 2021 leveranser til Forsvaret for over 400 mill. kroner. Equipnor er Nordens største

leverandør av personlig utrustning til forsvar og politi. I 2021 hadde Equipnor leveranser for 261 mill. kroner til Forsvaret, FMA og FFI.

Møre og Romsdal

Etter Oslo er Møre og Romsdal fylket med størst økonomisk effekt fra kjøp av varer og tjenester. Den største leverandøren i Møre og Romsdal i 2021 var Vard Group AS. Vard-gruppen er en stor nasjonal aktør innenfor bygging av spesialiserte fartøyer med tre skipsverft lokalisert i Norge. I 2018 inngikk FMA og Vard Group AS en kontrakt om byggingen av tre nye kystvaktfartøy til en kontraktsverdi på 5,2 milliarder kroner. I 2021 hadde FMA og Forsvaret utbetalinger Vard Group AS på 2 mrd. kroner, en økning på 1,4 mrd. kroner sammenliknet med 2020. Andre store leverandører i Møre og Romsdal er drivstoffselskapet Bunker Oil AS og Rem Valhall AS som tilbyr båttutleie til Forsvaret. Disse to selskapene solgte varer og tjenester til forsvarssektoren for totalt 381 mill. kroner i 2021.

Oslo

Oslo er også et fylke med store økonomiske effekter fra kjøp av varer og tjenester. Som for Viken skyldes dette at flere av sektorens stabs- og felleselementer har tilhørighet i Oslo, samt at mange store leverandører har sine hovedkontorer i Oslo. De tre største leverandørene i Oslo i 2021 var Leaseplan AS, Space Norway Heosat AS og Bertel O. Steen Defence & Security AS med leveranser til forsvarssektoren på henholdsvis 176, 151 og 67 mill. kroner. Førstnevnte er et av landets største leasingselskaper, Space Norway er et statsaksjeselskap som utvikler og drifter romrelatert infrastruktur for nasjonale brukerbehov og Bertel O. Steen Defence & Security er en av FLOs strategiske partnere innenfor vedlikehold, livssyklusstøtte, operasjonell logistikk og lagring.

Innlandet

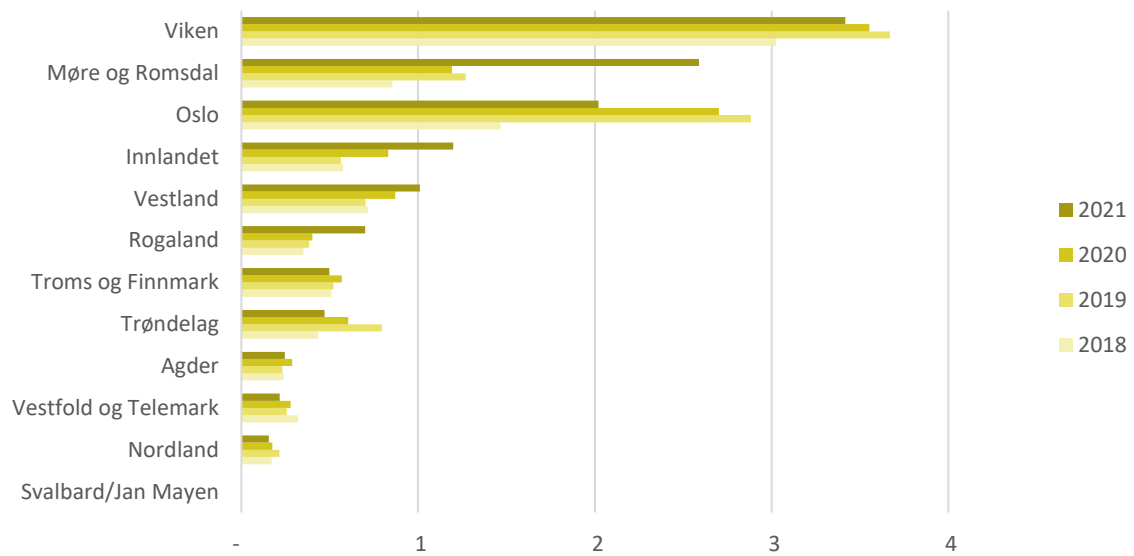
Den største leverandøren i Innlandet fylket i 2021 var Nammo Raufoss AS. Nammo Raufoss AS er en høyteknologisk bedrift innenfor forsvars- og romfartsprodukter. Selskapet er spesialisert innenfor design, utvikling, testing og produksjon av ammunisjon og rakettmotorer. I 2021 stod selskapet for 78 prosent (931 mill. kroner) av Innlandets leveranser til forsvarssektoren.

Vestland

I Vestland fylke har Sjøforsvarets tyngdepunkt i Bergen stor betydning for fylkets maritime næringer. I 2021 ble det utbetalt henholdsvis 137 og 106 mill. kroner fra forsvarssektoren til Toma Facility Norge AS og Endúr Maritime AS. Toma Facility Norge AS har en midlertidig kontrakt med Forsvaret om renhold og Endúr Maritime leverer vedlikeholdstjenester til Haakonssvern. En annen stor leverandør er Rubix AS (tidligere Brammer AS), som er en betydningsfull lokal leverandør av logistikk- og vedlikeholdstjenester. Forsvaret har en rammeavtale med Rubix AS om leveranse av verktøy, verkstedutstyr, verneutstyr og arbeidsklær til Forsvarets avdelinger. I 2021 kjøpte forsvarssektoren tjenester fra denne leverandøren for 104 mill. kroner.

Rogaland

I Rogaland var Westcon Yards AS forsvarssektorens største leverandør i 2021. FMA og Forsvaret kjøpte tjenester av Westcon Yards for til sammen 384 mill. kroner i 2021. Dette knytter seg hovedsakelig til en avtale om vedlikehold av fartøy tilhørende Ytre Kystvakt. Andre sentrale leverandører i Rogaland er Kinly AS og Norrøna Storkjøkken AS som tilbyr henholdsvis IKT- og audiovisuelle løsninger og storkjøkkenutstyr.

Figur 8 – Fylkesvis fordeling av forsvarssektorens vare- og tjenestekjøp i mill. 2021-kroner

2.4. ØKONOMISK EFFEKT AV EIENDOM, BYGG OG ANLEGG

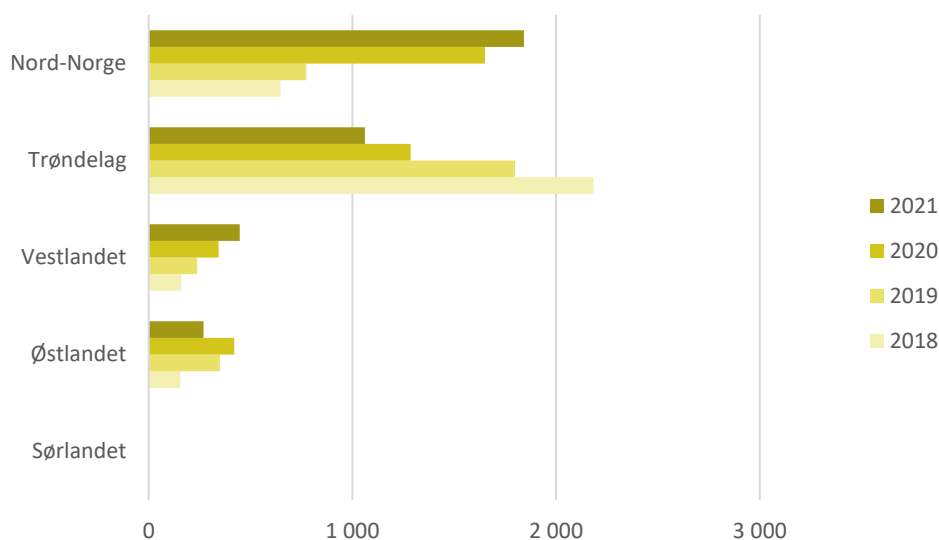
Den økonomiske effekten av forsvarssektorens eiendom, bygg og anlegg (EBA) er målt gjennom hvor mye som investeres i EBA og driftsutgifter brukt på EBA i 2021 for samtlige fylker. Totalt er den økonomiske effekten fra EBA-området på om lag 7,8 mrd. kroner i 2021, noe som utgjør 18 prosent av sektorens totale økonomiske effekt. Regionale og fylkesvise effekter fra EBA-aktivitet varierer årlig. Dette skyldes hovedsakelig variasjon i investeringsnivået, eksempelvis som følge av ferdigstillelse eller igangsetting av nye prosjekter ulike steder i landet.

EBA-investeringer

Samlede EBA-investeringer var på nærmere 3,7 mrd. kroner i 2021, en reduksjon på over 100 mill. kroner fra 2020, jf. figur 4. Enkelte EBA-investeringer er kategorisert som lands- eller regiondekkende, slik som eksempelvis ulike tiltak for sikring og energiøkonomiserende tiltak. Lokaliseringen av enkelte andre investeringer er høygradert informasjon, og er derfor ikke fordelt på lokasjon. I sum utgjør slike investeringer 44 mill. kroner av de totalt 3,7 mrd. kronene i 2021.

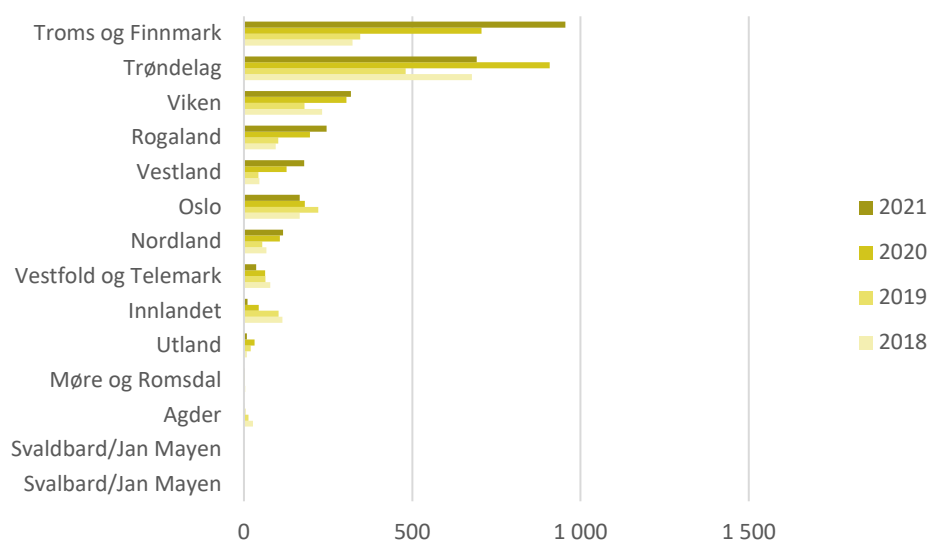
Figur 9 viser hvordan de resterende 3,6 mrd. kronene fra EBA-investeringer fordeler seg på landets ulike regioner. I 2021 ble det investert spesielt mye i EBA i Nord-Norge. Driveren bak de store investeringene i Nord-Norge er etableringen av Evenes flystasjon, som bygges opp for å huse de nye maritime patruljeflyene og F-35 på NATO kampflyberedskap. Investeringsnivået i Nord-Norge har økt betydelig som følge av dette. De største investeringene på Evenes i 2021 var knyttet til materiellrelatert EBA for de nye maritime patruljeflyene, fornyelse og oppgradering av infrastruktur, samt beskyttelse og sikring.

Det investeres fortsatt mye i EBA i Trøndelag knyttet til etableringen av kampflybasen på Ørlandet. Investeringsnivået var imidlertid langt lavere i 2021 enn i årene 2018 og 2019, og noe lavere enn i 2020. Dette skyldes at flere store EBA-prosjekter på Ørland ble ferdigstilt i årene før 2020.

Figur 9 – Regionsvis fordeling av forsvarssektorens utgifter tilknyttet EBA-investeringer i mill. 2021-kroner

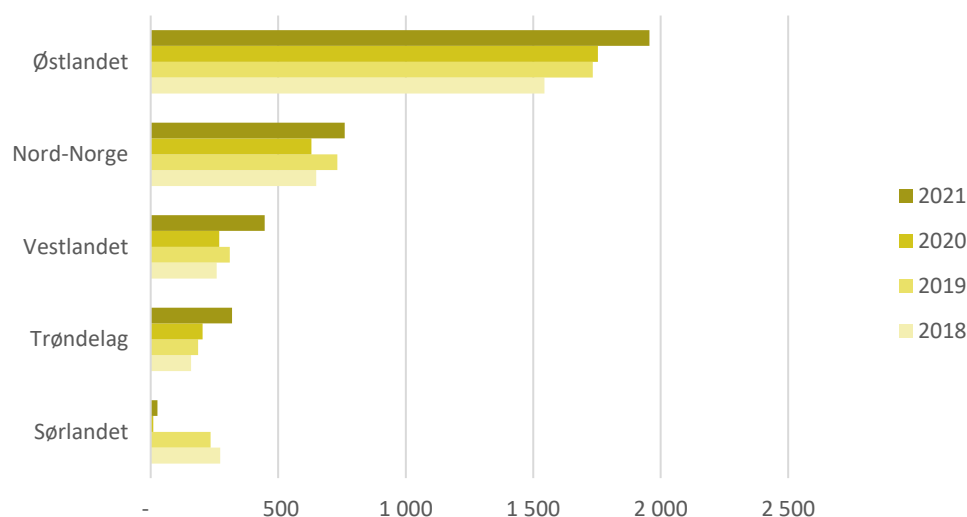
Fordelingen av EBA-investeringer på fylkesnivå er vist i figur 10. Nordland og Trøndelag fylke peker seg ut med hensyn til investeringsaktivitet av samme årsaker som nevnt i avsnittet over.

Figur 10 – Fylkesvis fordeling av forsvarssektorens utgifter tilknyttet EBA-investeringer i mill. 2021-kroner

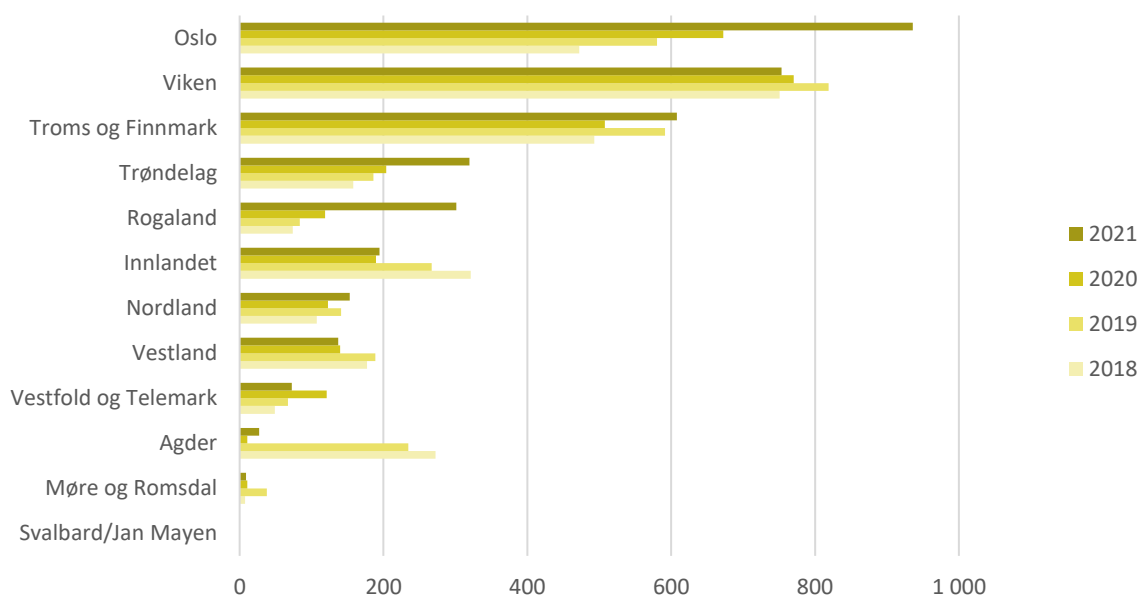
EBA-drift

Driftsutgifter knyttet til EBA utgjorde 4,2 mrd. kroner av den totale økonomiske effekten i 2021, jf. figur 4. Sammenliknet med 2020 er det en økning på om lag 800 mill. kroner. Av de totale 4,2 mrd. kronene går 636 mill. kroner til samlestemmen «ukjent stedseffekt» som følge av problematikken rundt sentrale foretaksadresser, ref. kapittel 1.3. Figur 11 viser hvordan de resterende midlene til EBA-drift fordeler seg på landets ulike regioner. Det er Østlandet og Nord-Norge som har hatt størst økonomisk effekt av EBA-drift i 2021.

Figur 11 – Regionsvis fordeling av forsvarssektorens utgifter tilknyttet EBA-drift i mill. 2021-kroner

Figur 12 viser en fylkesvis oppstilling av driftsutgiftene knyttet til EBA. Oslo, Viken og Troms og Finnmark er fylkene som har hatt størst økonomisk effekt av EBA-drift i 2021. Dette er fylker med høy forsvarsaktivitet, og det er derfor naturlig at en stor andel av sektorens driftsutgifter omsettes i disse områdene. Veksten fra 2020 til 2021 er spesielt sterk i Oslo, Trøndelag og Rogaland. Veksten i Oslo skyldes hovedsakelig mer enn en dobling i strømutgifter, reflektert gjennom at FBs utgifter til Energi Salg Norge AS øker fra om lag 200 mill. kroner i 2020 til om lag 430 mill. kroner i 2021. Veksten i Trøndelag skyldes hovedsakelig økte utbetalinger til Tore Løkke AS, en entreprenørvirksomhet innen bygg- og anleggsbransjen. Størsteparten av veksten i Rogaland stammer fra en økning på 148 mill. kroner i utbetalinger til Backe Rogaland AS, som der er en lokal entreprenør innen bygg- og anlegg.

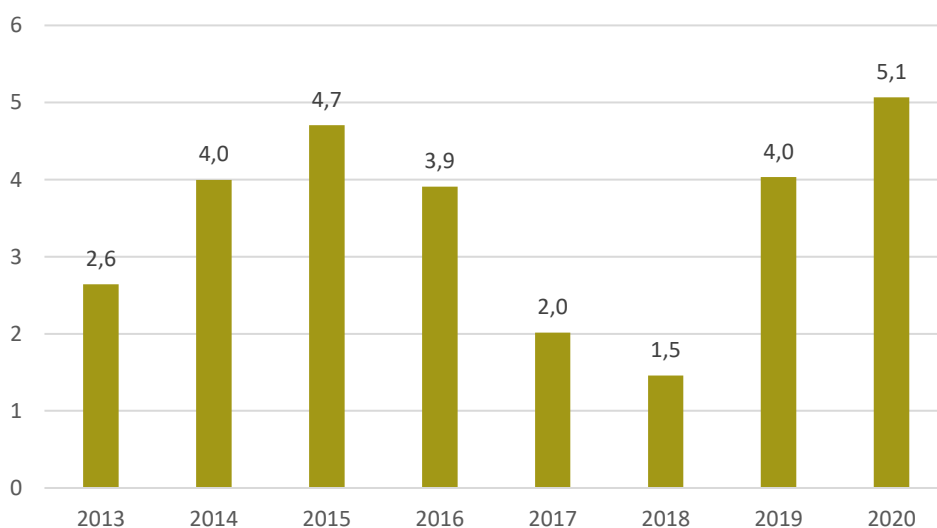

Figur 12 – Fylkesvis fordeling av forsvarssektorens utgifter tilknyttet EBA-drift i mill. 2021-kroner

2.5. INDIREKTE EFFEKT: INDUSTRISAMARBEID

Industrisamarbeidsavtaler (også kalt gjenkjøpsavtaler) er et virkemiddel i *Nasjonal forsvarsindustriell strategi*²¹. Norske myndigheter benytter slike avtaler for å bidra til at norsk industri får tilgang til utenlandske forsvarsrelaterte markeder slik at kompetanse og kapasitet tilflyter det norske Forsvaret gjennom en styrket leverandørindustri. Ved anskaffelser av materiell fra utlandet for mer enn 50 mill. kroner, stiller normalt norske myndigheter krav til den utenlandske leverandøren om å sikre aktivitet for norsk industri gjennom direkte eller indirekte oppdrag for en tilsvarende verdi. Det internasjonale forsvarsmarkedet er i utgangspunktet et lukket marked preget av nasjonal kontroll og favorisering av egen industri. Eksempelvis gir EØS-avtalens artikkel 123, ut fra vesentlige sikkerhetsinteresser, adgang til å unnta anskaffelser av forsvarsmateriell fra EUs regler for det indre marked. Industrielt samarbeid er derfor et virkemiddel for å sikre konkurransedyktig norsk industri adgang til utenlandske markeder.

Verdien²² av gjenkjøp for 2021 vil ikke foreligge før primo 2023. Verdien for 2020 er således det siste tilgjengelige tallgrunnlaget når denne rapporten skrives. Figur 13 viser den overordnede, historiske utviklingen i gjenkjøpsverdi. For 2020 er verdien av industrisamarbeid beregnet til å utgjøre 5,1 mrd. kroner for norsk forsvarsindustri. Det er store årlige variasjoner når det gjelder verdien av gjenkjøp, både på overordnet nivå og på det som gjenspeiles i den regions- og fylkesvise fordelingen. Disse variasjonene kan betegnes som naturlig variasjon over tid og har sammenheng med typen av prosjekter som krediteres som gjenkjøp. I perioden etter 2015, frem til og med 2018 var det en nedadgående trend i gjenkjøpsverdien. En mulig forklaring kan være at Forskrift om forsvars- og sikkerhetsanskaffelser (FOSA) ble implementert 1. januar 2014. Denne åpner ikke for gjenkjøp, og kan dermed ha resultert i at en større andel av anskaffelsene etter 2015 ikke resulterer i gjenkjøp fra utlandet. Fra 2018 til 2020 har imidlertid gjenkjøpsverdien økt betydelig fra 1,5 til 5,1 mrd. kroner, og det ser dermed ikke ut som at implementeringen av FOSA har forårsaket en varig endring i gjenkjøpstrenden.

Figur 13 – Total gjenkjøpsverdi i perioden 2013–2020 i mrd. 2021-kroner

Figur 14 og 15 viser henholdsvis regionsvis og fylkesvis fordeling av verdi på gjenkjøp i perioden 2017–2020. Fordelingene reflekterer de geografiske tyngdepunktene for norsk forsvarsindustri, og

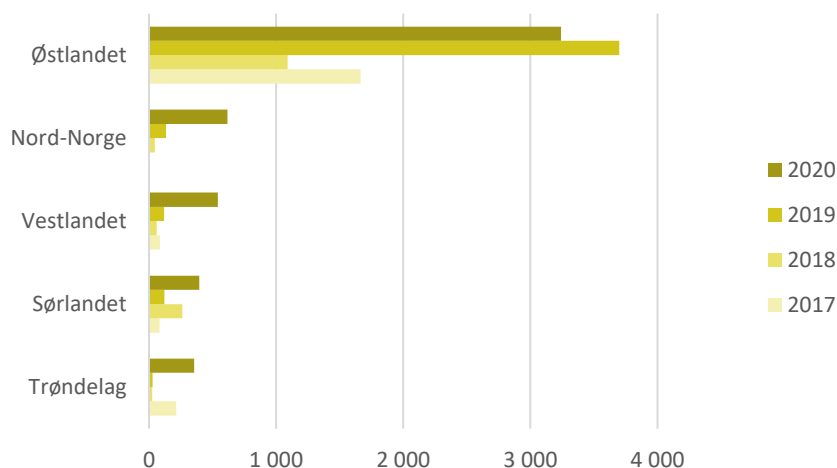
²¹ Meld. St. 17 (2021–2021). Nasjonal forsvarsindustriell strategi.

²² Verdien av gjenkjøp er ikke tilsvarende det kronebeløpet utenlandske foretak har handlet for med norske leverandører som følge av gjenkjøpsavtaler. Verdien beregnes ut fra et sett med kriterier, hvor blant annet størrelsen på bedriftene er en faktor.

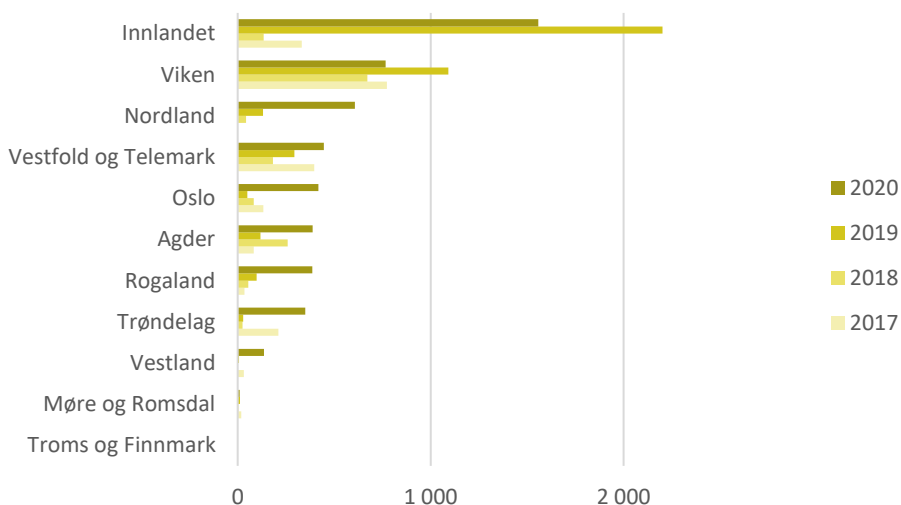
viser også de store årlige variasjonene i gjenkjøpsverdi. For 2020 er det registrert gjenkjøp hos totalt 64 norske bedrifter. Av disse var det 43 bedrifter som hadde registrert gjenkjøp for 2019. Det er spesielt i Innlandet og Viken fylke at forsvarsindustrien er sterkt representert. Blant bedriftene som kan trekkes frem er Nammo Raufoss AS i Innlandet som alene står for om lag 30 prosent av de totale godskrevne gjenkjøpene i 2020. Kongsberg Defence & Aerospace AS (KDA) i Viken er en annen stor bedrift som leverte varer og tjenester til utenlandske forsvarsleverandører tilsvarende en gjenkjøpsverdi på nærmere 95 mill. kroner i 2020. Sammenliknet med 2019 har det imidlertid vært en betydelig nedgang i gjenkjøpsverdien knyttet til Nammo Raufoss AS og KDA på hhv. 600 og 666 mill. kroner, som forklarer nedgangen i gjenkjøpsverdi i Innlandet og Viken.

Samtidig har det vært en økning i den totale gjenkjøpsverdien fra 2019 til 2020. Som det fremgår av figur 15 skyldes dette en sterk økning i fylkene Nordland, Oslo, Agder, Rogaland og Trøndelag. Bedriftene med høyest godskrevne beløp mot utlandet i disse fylkene er NDLO Bjerkvik Technical Workshop og Andøya Space Defence AS i Nordland, Jotne EPM Technology og Weibel Norway AS i Oslo, Umoe Mandal AS i Agder, Comrod AS i Rogaland, samt Alva Industries og Fosen Tools AS i Trøndelag.

Vedlegg 3 gir en mer detaljert fremstilling av regional og fylkesvis fordeling av gjenkjøpsverdi i perioden 2017–2020.

Figur 14 – Total gjenkjøpsverdi fordelt på region for perioden 2017-2020 i mrd. 2021-kroner

Figur 15 – Total gjenkjøpsverdi fordelt på fylke for perioden 2016-2019 i mrd. 2021-kroner

3. OPPSUMMERING

Denne rapporten omhandler hvor og hvordan forsvarssektorens tilstedeværelse og aktivitet legger grunnlag for annen økonomisk aktivitet i Norge. Estimatenes for forsvarssektorens grunnlag for annen økonomisk aktivitet er basert på effekter som følger av ansattes forbruk og innbetaling av skatt, sektorens vare- og tjenestekonsum, samt EBA-relaterte utgifter.

Den totale økonomiske effekten av forsvarssektorens tilstedeværelse i 2021 er beregnet til om lag 43,3 mrd. kroner, en økning på om lag 3 mrd. kroner sammenliknet med 2020. Dette skyldes økninger i ansattes forbruk og skattebetalinger, sektorens vare- og tjenestekjøp og EBA-drift. EBA-investeringer var på om lag samme nivå som i 2020. I tillegg til den direkte økonomiske effekten kommer den indirekte effekten av industrisamarbeid med en gjenkjøpsverdi på 5,1 mrd. kroner.

I 2021 fikk forsvarssektoren tildelt nærmere 68,9 mrd. kroner fra statsbudsjettet. I tillegg til den estimerte økonomiske effekten på 43,3 mrd. kroner kommer økonomiske effekter til utlandet på om lag 17,2 mrd. kroner. Den samlede differansen mellom faktisk tildeling i 2021 og total økonomisk effekt, inkludert økonomiske effekter til utlandet (om lag totalt 60,5 mrd. kroner) er dermed på 8,4 mrd. kroner. Hovedårsakene til differansen er dobbelbudsjettering av Forsvarsbygg, pensjon, overføring av midler fra 2021 til 2022 og at skjermede driftsenheter er tatt ut av deler av tallgrunnlaget.

I 2021 utgjorde 46 prosent av effektene personellrelaterte utgifter fra forbruk og skatt, 36 prosent kan relateres til kjøp av varer og tjenester, og 18 prosent kommer fra EBA (investering og drift).

Den største økonomiske effekten oppsto på Østlandet. Slik var det også i 2020. Det er imidlertid grunn til å tro at det er en skjevhet i retning å overvurdere Oslo og deler av Viken som kilde til de økonomiske effektene. Det skyldes at mange bedrifter har foretaksadresse i disse fylkene, men arbeid kan utføres via kontorer på andre lokasjoner. Det gjelder også når firmaene anvender underleverandører. Den største økningen i økonomisk effekt fra 2020 til 2021 fant sted på Vestlandet.

Den samlede økonomiske effekten for 2021 fordeler seg på de tre største fylkene etter følgende rangering:

1. Viken (6,0 mrd. kroner)
2. Oslo (4,0 mrd. kroner)
3. Vestland (2,7 mrd. kroner)

De tre fylkene/områdene med lavest økonomisk effekt av forsvarssektorens tilstedeværelse i 2021 var Vestfold og Telemark, Agder og Svalbard/Jan Mayen.

Den geografiske fordelingen speiler i stort sektorens geografiske lokalisering. Dette gjelder spesielt den økonomiske effekten generert av forbruk og skatt. For regionen Nord-Norge utgjør den økonomiske effekten av forbruk og skatt 40 prosent av den totale økonomiske effekten. Til sammenlikning utgjør kjøp av varer og tjenester 54 prosent av den totale økonomiske effekten av forsvarssektorens tilstedeværelse på Østlandet.

Vedlegg 1: Forbruksandeler per kategori og antatt forbrukssted

Kategori	Forbruksandel i 2018 ²³	Antatt forbrukssted ²⁴
Transport	14,50	Bostedsfylke
Matvarer og alkoholholdige drikkevarer	11,30	Bostedsfylke
Kultur og fritid	10,90	Bostedsfylke
Alkoholholdige drikker og tobakk	3,80	Bostedsfylke
Egenandeler til helse	2,90	Bostedsfylke
Sum forbruk bostedsfylke	43,40	Bostedsfylke
Bolig, lys og brensel ²⁵	21,60	Ukjent
Utenlandskonsum	8,50	Ukjent
Overnattings- og serverings tjenester	6,70	Ukjent
Møbler og husholdningsartikler	5,90	Ukjent
Klær og skotøy	4,50	Ukjent
Post- og teletjenester	2,00	Ukjent
Utdanning	0,40	Ukjent
Sum ukjent forbruk	49,60	Ukjent
Sparing²⁶	7,00	Ukjent
Sum lønnsinntekt	100,00	

²³ Forbruksandeler er hentet fra følgende kilde: Statistisk sentralbyrå (2018). Dette bruker nordmenn penger på. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/artikler-og-publikasjoner/dette-bruker-nordmenn-penger-pa>.

²⁴ Dersom den ansatte pendler antas det at halvparten av alt forbruk som inngår i «Bostedsfylke» benyttes ved arbeidssted/i tjenestefylket.

²⁵ Bolig, lys og brensel omfatter blant annet husleie, vedlikehold og reparasjon av bolig og elektrisitet. Disse utgiftene er det vanskelig å henvise sikkert – eksempelvis vil nedbetaling av boliglån kunne gjøres til et annet sted enn bostedsfylke, det samme gjelder betaling av strømudgifter. Boligvedlikehold kan trolig henvises til bostedsfylke, men det er problematisk å isolere disse utgiftene.

²⁶ Sparingsandelen antas å utgjøre differansen mellom lønnsinntekt (100 prosent) og andelen benyttet til forbruk.

Vedlegg 2: Økonomiske effekter av forsvarssektorens tilstedeværelse i perioden 2018-2021²⁷

Summer av Beløp 2021-kr				
Kolonneetiketter				
Radetiketter	2 018	2 019	2 020	2 021
Nord-Norge	3 438 636 816	4 107 929 761	4 945 515 494	5 322 868 575
Nordland	1 067 536 268	1 466 951 869	2 368 411 168	2 658 242 740
EBA-drift	107 378 845	141 025 721	122 636 495	153 011 179
EBA-investeringer	253 071 603	524 941 230	1 455 157 408	1 677 012 819
Forbruk og skatt	536 208 438	585 281 637	614 752 991	672 711 330
Vare- og tjenestekjøp	170 877 382	215 703 281	175 864 274	155 507 412
Svalbard/Jan Mayen	2 499 825	3 565 855	2 609 777	2 047 762
EBA-drift	-	-	-	-
EBA-investeringer		508 969		14 130
Forbruk og skatt	1 087 641	1 347 354	1 050 037	1 037 986
Vare- og tjenestekjøp	1 412 184	1 709 532	1 559 740	995 646
Troms og Finnmark	2 368 600 722	2 637 412 037	2 574 494 550	2 662 578 073
EBA-drift	492 947 092	591 476 285	507 697 364	608 111 670
EBA-investeringer	392 687 286	248 592 348	195 793 744	166 027 380
Forbruk og skatt	975 170 229	1 276 698 537	1 303 637 960	1 390 144 704
Vare- og tjenestekjøp	507 796 116	520 644 866	567 365 482	498 294 320
Trøndelag	3 263 811 644	3 289 257 134	2 640 959 879	2 479 052 977
Trøndelag	3 263 811 644	3 289 257 134	2 640 959 879	2 479 052 977
EBA-drift	158 095 028	185 763 848	203 926 020	319 344 830
EBA-investeringer	2 183 548 147	1 798 012 204	1 285 547 430	1 062 037 782
Forbruk og skatt	487 424 563	510 820 655	547 470 639	627 756 662
Vare- og tjenestekjøp	434 743 906	794 660 428	604 015 790	469 913 703
Vestlandet	3 538 708 965	4 255 763 567	4 410 023 780	6 635 579 536
Møre og Romsdal	923 484 783	1 351 714 144	1 248 145 858	2 652 176 993
EBA-drift	7 299 345	37 594 917	10 560 546	8 788 481
EBA-investeringer	3 952 661	1 019	12 748	8 959
Forbruk og skatt	57 035 929	45 458 289	46 996 805	53 315 897
Vare- og tjenestekjøp	855 196 848	1 268 659 919	1 190 575 759	2 590 063 655
Rogaland	667 832 444	751 600 245	804 954 832	1 272 521 049
EBA-drift	73 858 585	83 444 575	118 908 588	301 350 442
EBA-investeringer	49 192 480	47 009 485	69 053 409	30 564 850
Forbruk og skatt	193 161 036	237 598 358	215 530 082	240 420 280
Vare- og tjenestekjøp	351 620 343	383 547 828	401 462 753	700 185 477
Vestland	1 947 391 738	2 152 449 178	2 356 923 090	2 710 881 494
EBA-drift	177 144 100	188 557 100	139 566 608	136 857 551
EBA-investeringer	105 717 526	190 792 101	274 713 227	416 286 244
Forbruk og skatt	950 312 531	1 071 482 788	1 071 689 988	1 147 913 089
Vare- og tjenestekjøp	714 217 580	701 617 189	870 953 266	1 009 824 611

²⁷ Tallene er presentert i 2021-kroner

Østlandet	10 076 860 448	12 787 200 048	12 754 956 430	12 673 918 003
Innlandet	1 682 746 409	1 646 710 540	1 786 493 669	2 229 463 032
EBA-drift	321 086 504	266 987 276	189 722 176	194 330 562
EBA-investeringer	76 051 067	81 250 913	34 260 454	36 369 272
Forbruk og skatt	709 581 527	735 595 335	731 408 977	799 460 160
Vare- og tjenestekjøp	576 027 311	562 877 016	831 102 062	1 199 303 038
Oslo	2 662 135 189	4 453 404 059	4 353 973 673	3 962 287 337
EBA-drift	472 354 411	580 408 980	672 387 700	935 894 822
EBA-investeringer	33 393 064	110 955 440	119 384 202	36 614 569
Forbruk og skatt	690 658 850	879 237 359	860 532 347	969 331 904
Vare- og tjenestekjøp	1 465 728 864	2 882 802 279	2 701 669 424	2 020 446 042
Vestfold og Telemark	575 595 396	530 322 234	580 084 714	486 301 730
EBA-drift	49 082 514	67 288 893	120 824 161	72 578 047
EBA-investeringer	8 739 000	12 961 075	2 271 825	1 369 971
Forbruk og skatt	195 597 234	192 736 263	179 248 132	195 441 230
Vare- og tjenestekjøp	322 176 648	257 336 002	277 740 596	216 912 482
Viken	5 156 383 454	6 156 763 215	6 034 404 374	5 995 865 903
EBA-drift	750 907 763	818 722 313	770 545 747	753 222 804
EBA-investeringer	36 726 235	144 464 451	264 917 308	195 131 492
Forbruk og skatt	1 342 803 135	1 524 346 090	1 446 556 387	1 630 840 564
Vare- og tjenestekjøp	3 025 946 321	3 669 230 361	3 552 384 931	3 416 671 043
Sørlandet	609 722 425	571 890 800	404 086 807	389 247 907
Agder	609 722 425	571 890 800	404 086 807	389 247 907
EBA-drift	272 460 761	234 341 166	10 700 672	27 036 998
EBA-investeringer	34 439	414 823	628 929	446 261
Forbruk og skatt	99 502 343	105 579 054	104 538 470	116 195 466
Vare- og tjenestekjøp	237 724 881	231 555 757	288 218 736	245 569 182
Utland	12 693 281 264	10 984 787 813	16 674 028 170	17 247 173 118
Utland	12 693 281 264	10 984 787 813	16 674 028 170	17 247 173 118
EBA-drift	3 929 694	3 592 785	8 431 755	4 200 142
Forbruk og skatt	87 854 808	62 855 349	277 182 546	127 819 229
Kampflyinvesteringer	6 712 198 232	6 046 244 643	9 818 387 737	9 237 908 679
Vare- og tjenestekjøp	5 889 298 530	4 872 095 035	6 570 026 132	7 877 245 068
Ukjent stedseffekt	16 310 721 873	15 132 866 373	15 099 484 801	15 780 514 299
Ukjent stedseffekt	16 310 721 873	15 132 866 373	15 099 484 801	15 780 514 299
EBA-drift	573 560 579	507 162 725	511 857 891	636 189 591
EBA-investeringer	628 224 739	172 456 900	106 179 700	43 993 706
Forbruk og skatt	10 583 544 299	11 128 810 036	11 319 882 846	11 973 743 943
Vare- og tjenestekjøp	4 525 392 256	3 324 436 713	3 161 564 364	3 126 587 059
Totalsum	49 931 743 434	51 129 695 496	56 929 055 360	60 528 354 415

Vedlegg 3: Gjenkjøpsverdi for perioden 2017–2020²⁸

	2017	2018	2019	2020
Nord-Norge	565 053	44 705 294	134 334 555	618 481 457
Troms og Finnmark	-	-	1 189 060	-
Nordland	565 053	44 705 294	133 145 495	618 481 457
Trøndelag	214 278 588	26 146 519	29 197 991	356 032 675
Trøndelag	214 278 588	26 146 519	29 197 991	356 032 675
Vestlandet	85 909 858	59 739 339	118 368 344	542 066 513
Møre og Romsdal	19 345 515	3 143 896	11 976 609	9 883 093
Rogaland	34 904 641	55 973 096	99 793 789	394 148 849
Vestland	31 659 702	622 348	6 597 946	138 034 571
Østlandet	1 664 673 620	1 090 422 710	3 700 069 738	3 242 119 795
Innlandet	337 108 517	136 265 385	2 238 428 314	1 583 761 393
Viken	787 291 952	683 615 099	1 110 653 988	779 144 946
Oslo	136 012 824	84 665 126	51 298 023	425 973 795
Vestfold og Telemark	404 260 327	185 877 101	299 689 413	453 239 661
Sørlandet	84 598 054	262 724 551	119 946 830	395 749 276
Agder	84 598 054	262 724 551	119 946 830	395 749 276
Totalsum	2 050 025 173	1 483 738 413	4 101 917 459	5 154 449 715

²⁸ Tallene er presentert i 2021-kroner

Vedlegg 4: Økonomiske effekter av forsvarssektorens tilstedeværelse perioden 2015-2017²⁹

	2015	2 016	2 017
Nord-Norge	5 431 746 216	5 363 190 550	5 241 316 831
Troms	3 065 710 783	3 217 087 338	3 278 643 313
EBA-drift	489 685 846	396 553 032	361 899 908
EBA-investering	623 388 692	686 135 511	510 323 601
Kjøp av varer og tjenester	429 792 775	452 919 926	452 869 643
Personellutgifter	1 522 843 470	1 681 478 869	1 953 550 161
Nordland	1 831 762 898	1 693 102 829	1 614 918 483
EBA-drift	450 596 119	349 905 566	347 139 726
EBA-investering	158 220 150	87 087 540	134 729 072
Kjøp av varer og tjenester	159 091 145	162 232 447	119 286 659
Personellutgifter	1 063 855 484	1 093 877 277	1 013 763 026
Finnmark	528 818 806	450 563 884	345 662 125
EBA-drift	133 077 526	106 951 782	103 150 341
EBA-investering	167 894 690	93 908 560	15 923 186
Kjøp av varer og tjenester	43 184 248	40 067 431	43 280 829
Personellutgifter	184 662 343	209 636 110	183 307 768
Svalbard/Jan Mayen	5 453 729	2 436 499	2 092 910
EBA-drift	1 286 927	-	1 182 792
EBA-investering	3 641 043	849 340	541 348
Kjøp av varer og tjenester	525 759	423 495	368 771
Personellutgifter	-	1 163 664	-
Trøndelag	1 717 524 816	2 895 382 353	3 110 583 762
Sør-Trøndelag	1 526 988 025	2 694 527 096	2 871 344 768
EBA-drift	156 483 005	123 585 107	122 769 841
EBA-investering	647 943 565	1 779 543 614	1 876 115 010
Kjøp av varer og tjenester	184 046 065	227 549 956	201 529 690
Personellutgifter	538 515 391	563 848 420	670 930 227
Nord-Trøndelag	190 536 791	200 855 257	239 238 994
EBA-drift	93 186 112	73 701 313	77 569 833
EBA-investering	4 328 213	3 690 976	48 026 496
Kjøp av varer og tjenester	29 682 640	40 662 001	30 415 810
Personellutgifter	63 339 825	82 800 967	83 226 855
Vestlandet	4 153 228 052	4 197 923 578	4 166 287 204
Hordaland	2 904 677 236	2 892 532 458	2 918 589 443
EBA-drift	225 553 763	181 627 253	174 632 507
EBA-investering	396 191 348	328 478 476	259 211 837
Kjøp av varer og tjenester	705 835 491	695 801 873	717 728 455
Personellutgifter	1 577 096 633	1 686 624 856	1 767 016 644
Rogaland	529 453 657	845 198 718	804 897 081
EBA-drift	109 538 970	94 070 062	100 303 397

²⁹ Tallene er presentert i 2021-kroner

EBA-investering	18 282 440	13 974 046	14 354 351
Kjøp av varer og tjenester	144 637 758	457 820 520	410 419 971
Personellutgifter	256 994 490	279 334 090	279 819 362
Møre og Romsdal	672 396 088	410 057 199	412 661 203
EBA-drift	11 855 622	9 349 876	10 753 804
EBA-investering	975 927	274 533	802 220
Kjøp av varer og tjenester	639 409 531	372 980 039	383 926 637
Personellutgifter	20 155 008	27 452 751	17 178 542
Sogn og Fjordane	46 701 070	50 135 204	30 139 477
EBA-drift	9 263 979	6 535 938	7 137 549
EBA-investering	7 650 595	2 768 171	88 751
Kjøp av varer og tjenester	22 973 160	29 731 459	15 278 269
Personellutgifter	6 813 336	11 099 636	7 634 908
Østlandet	14 909 882 365	15 006 024 256	14 655 400 704
Oslo	5 399 029 193	5 348 784 150	5 518 532 822
EBA-drift	317 360 384	220 619 680	201 663 229
EBA-investering	123 198 399	153 579 526	124 883 701
Kjøp av varer og tjenester	3 702 850 399	3 616 343 452	3 867 882 959
Personellutgifter	1 255 620 011	1 358 241 493	1 324 102 932
Akershus	4 531 758 446	4 551 933 164	4 256 639 540
EBA-drift	280 894 521	214 195 082	176 897 949
EBA-investering	36 590 790	9 798 271	30 255 724
Kjøp av varer og tjenester	3 012 708 552	2 960 776 866	2 730 351 988
Personellutgifter	1 201 564 583	1 367 162 945	1 319 133 879
Buskerud	1 361 053 154	1 259 251 068	1 670 097 069
EBA-drift	31 866 334	25 469 438	28 241 668
EBA-investering	5 417 121	3 598 504	10 703 945
Kjøp av varer og tjenester	1 259 874 896	1 149 240 317	1 565 872 996
Personellutgifter	63 894 803	80 942 808	65 278 460
Oppland	1 037 137 373	1 290 111 813	940 698 067
EBA-drift	74 923 641	57 709 920	55 175 751
EBA-investering	103 780 014	8 572 796	1 235 637
Kjøp av varer og tjenester	625 470 968	953 127 825	534 773 335
Personellutgifter	232 962 750	270 701 272	349 513 343
Hedmark	1 436 592 125	1 434 808 656	1 307 099 539
EBA-drift	260 839 516	208 048 346	177 749 961
EBA-investering	91 889 316	46 404 858	17 777 657
Kjøp av varer og tjenester	68 765 821	65 485 654	66 881 156
Personellutgifter	1 015 097 472	1 114 869 798	1 044 690 765
Østfold	630 826 161	686 107 830	519 819 451
EBA-drift	126 203 129	103 061 513	68 644 684
EBA-investering	90 985	-	1 579 375
Kjøp av varer og tjenester	237 737 719	273 221 173	156 287 693
Personellutgifter	266 794 328	309 825 144	293 307 699
Vestfold	386 047 303	358 562 060	388 015 005
EBA-drift	79 994 309	57 309 676	28 255 858
EBA-investering	725 236	-	240 253
Kjøp av varer og tjenester	195 742 073	192 435 838	267 263 761

Personellutgifter	109 585 686	108 816 546	92 255 133
Telemark	127 438 610	76 465 514	54 499 212
EBA-drift	897 398	624 698	613 650
Kjøp av varer og tjenester	126 541 211	75 840 816	53 885 562
Sørlandet	437 855 785	375 066 273	357 325 478
Vest-Agder	373 258 909	306 615 884	289 135 282
EBA-drift	37 785 860	29 294 757	24 111 296
EBA-investering	16 453 363	6 857 097	37 163
Kjøp av varer og tjenester	202 042 412	141 983 259	157 970 868
Personellutgifter	116 977 275	128 480 770	107 015 954
Aust-Agder	64 596 875	68 450 389	68 190 196
EBA-drift	6 689 834	5 897 702	6 336 088
Kjøp av varer og tjenester	57 907 041	62 552 687	61 854 108
Utland	336 398 192	354 269 456	472 091 784
Utland	336 398 192	354 269 456	472 091 784
Kjøp av varer og tjenester	131 359	292 650	-
Personellutgifter	336 266 832	353 976 806	472 091 784
Ukjent region	1 659 081 815	1 496 346 457	1 791 737 075
Ukjent fylke	1 659 081 815	1 496 346 457	1 791 737 075
EBA-drift	432 148 705	428 798 023	521 484 122
EBA-investering	3 636 628	-	175 566 488
Kjøp av varer og tjenester	18 715	-	107 537 837
Personellutgifter	1 223 277 766	1 067 548 434	987 148 629
Totalsum	28 645 717 240	29 688 202 923	29 794 742 839